

Високий ризик та трансакційні витрати є негативними стимулами для розвитку сфери формального фінансового посередництва в сільській місцевості. Щобільше, цей чинник негативно впливає на охоплення фінансовими послугами клієнтів з низькими доходами і з незначною заставою. Неформальні посередники залишаються домінуючими у сільській місцевості.

Сприяння гармонізації бухгалтерських стандартів, прозорості і відкритості фінансових посередників сприяє зменшенню бар'єрів входу, покращує стан фінансового сектора, захищає інтереси клієнтів та інвесторів від надмірного ризику і незадовільного фінансового менеджменту. Важливим питанням є регулювання установ, які приймають депозити.

Вартість традиційних методів регулювання досить висока, оскільки загальна кількість фінансових установ, які обслуговують сільські території, є великою, проте активи їх незначні. Взагалі, сільські фінансові установи не становлять системної загрози для фінансової системи, проте вони вимагають непропорційної частки ресурсів для забезпечення нагляду.

Таким чином, створення ефективних сільських фінансових систем є важливим для покращення життя основної маси сільського населення. Зважена фіскальна і монетарна політики є істотними для зменшення макроекономічної мінливості і підвищення прибутковості сільських інвестицій.

Література

1. **Калинчик Н., Долгий Л.** Льготное или форвардное кредитование АПК// <http://www.apk-inform.ru>.

2. **Seibel, Hans Dieter.** Rural Finance for the Poor: From Unsustainable Projects to Sustainable Institutions, Food Policy Report. 1999. International Food Policy Research Institute (IFPRI) publication, Washington, USA. – pp. 12-15.

3. **Zeller, M., and M. Sharma (1998).** Rural Finance, Food Security, and Poverty Alleviation: Supporting Institutional Innovation Through Public Policy. Food Policy Report. 1998. International Food Policy Research Institute (IFPRI) publication, Washington, USA. – P. 29-45.

УДК 338.12: 502.4

Доц. М.Т. Бець, канд. екон. наук – НЛТУ України

ЕКОЛОГО-ФІНАНСОВІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ)

Оцінено умови формування бюджетів об'єктів природно-заповідного фонду, визначено систему чинників, що зумовлюють вибір методів бюджетного планування в розрізі джерел фінансування.

Ключові слова: бюджет, методи планування, природно-заповідний фонд, джерела фінансування, бюджетна установа.

Doc. M.T. Bets – NUFWT of Ukraine

Ecological and financial problems of budget planning objects natural protection fund (for example national park)

Eventuates conditions formation of budgets objects natural protection fund and provides a system of factors which predetermine the choice methods of budget planning in section of source financiering.

Keywords: budget, planning methods, natural protection fund, spinning financiering, budget institution.

Бюджетування, як сучасна управлінська технологія, передбачає розроблення, реалізацію й аналіз виконання бюджетів установи, що сприяє оптимізації ресурсних потоків, забезпечує їх економію, удосконалює управління грошовими ресурсами, зміцнює фінансову дисципліну, підвищує рівень інвестиційної привабливості, викликає неабияке зацікавлення широкого кола як фінансових аналітиків, так і практиків.

Розроблення засад фінансового менеджменту об'єктів природно-заповідного фонду – це міждисциплінарна еколого-економічна, а відтоді – фінансова проблема, вирішення якої вимагає сумісних зусиль широкого кола фахівців (табл. 1 [2]).

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України зазнає впливу кризового стану економіки та дефіциту фінансових ресурсів внаслідок браку джерел фінансового забезпечення бюджетних установ та недосконалості існуючого механізму їх бюджетування.

Подальший розвиток ПЗФ необхідно розглядати з огляду на залучення його об'єктів у сферу ринкових відносин та збалансованість фінансування за рахунок вдосконалення методів бюджетування з врахуванням особливостей завдань менеджменту.

Доцільно зосередити увагу на початковому етапі реалізації бюджетування – бюджетному плануванні та його практичних аспектах, а саме на видах і виборі методів розроблення бюджетів об'єктів природно-заповідного фонду.

Огляд і узагальнення праць російських авторів Е.А. Арустамова, А.П. Воронцова, Е.Б. Стрункова, А.П. Нестерова та вітчизняних авторів О. Голуба, А. Бобко, І.С. Благун, І.Т. Крука та інших, які займалися проблемами бюджетного менеджменту в природокористуванні, дають змогу стверджувати, що бюджетне планування природно-рекреаційного та туристичного використання об'єктів ПЗФ України вимагає вдосконалення методів бюджетування [4].

З'ясовано, що бюджетування охоплює всі функції менеджменту: планування, організування, мотивування, контролювання й регулювання. Відома класифікація методів бюджетування дає змогу комплексно розглянути широкий спектр методів розроблення бюджетів і можливості їхнього використання, критерії вибору певних методів бюджетного планування залежно від конкретних умов функціонування об'єктів природно-заповідного фонду [3].

Національні природні парки (НПП), як бюджетні неприбуткові науково-дослідні установи, фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, який поділяється на загальний і спеціальний фонди. Спеціальний фонд поповнюється за рахунок власної діяльності парків, а спецкошти, отримані від надання платних послуг, зараховуються до складу кошторису на спеціальний рахунок для утримання парку і використовуються на фінансування видатків кошторису [1].

Національний природний парк має високий рівень диверсифікації діяльності, значну кількість виділених функціональних сфер, що дає змогу використовувати метод послідовного бюджетного планування, який полягає у логічному послідовному розробленні розпису надходжень і видатків об'єктів бюджетного планування з метою формування зведених бюджетів установи.

Табл. 1. Перелік заповідників та національних природних парків України

Назва	Рік заснування	Загальна площа, га	Кількість видів, що входять до Червоної книги	
			Флори	Фауни
Біосферні заповідники				
"Асканія-Нова"	1985	33307	22	41
Чорноморський	1985	89129	24	69
Карпатський	1993	57880	92	74
Дунайський	1998	46403	8	61
Природні заповідники				
Кримський	1923	44175	79	53
Канівський	1923	2049	26	74
Український степовий	1961	2768	46	25
Луганський	1968	1576	32	19
Поліський	1968	20104	17	53
Ялтинський гірсько-лісовий	1973	14523	82	36
Мис Март'ян	1973	240	36	35
Карадазький	1979	2855	77	83
Розточчя	1984	2080	32	19
Медобори	1990	10455	29	20
Дніпровсько-Орільський	1990	3766	25	54
Єланецький степ	1996	1676	17	77
Горгани	1996	5344	15	20
Казантипський	1998	450	18	28
Опукський	1998	1592	23	9
Рівненський	1999	47047	13	25
Національні природні парки				
Карпатський	1980	50303	78	18
Шацький	1983	32515	32	33
Синевир	1989	40400	40	22
Азово-Сиваський	1993	52154	7	18
Вижницький	1995	7928	34	19
Подільські Товтри	1996	261316	60	79
Святі Гори	1987	40589	48	50
Яворівський	1998	7079	40	27
Деснянсько-Старогутський	1999	16215	18	24
Ужанський	1999	39158	40	10
Сколівські бескиди	1999	35684	50	12

За цим методом розроблення зведених бюджетів передбачає попереднє й послідовне розроблення бюджетів структурних підрозділів, функціональних сфер, видів діяльності, проектів тощо. На рівні НПП доцільно застосовувати метод послідовного бюджетного планування для функціональних зон, а саме заповідної, захисно-рекреаційної, рекреаційної та рекреаційно-господарської. Таке планування починається із визначення обмежувального бюджетного фактора – "вузького місця" в установі. У ринкових умовах "вузьким місцем" діяльності національних природних парків є вартість "продуктів" та "послуг" бюджетної установи [3].

Для національних парків, як і для всіх об'єктів природно-заповідного фонду, характерна певна сукупність "продуктів" та послуг", за споживанням яких

встановлюються певні ціни, хоча більшість з них абстрактна, і складно визначається у грошовому вимірі: забезпечення природними ресурсами, асиміляція відходів та забруднення, забезпечення людей природними послугами (рекреація, естетичне задоволення та ін.). Склад та структура "продуктів" та "послуг" природоохоронних територій може розглядатися за такими елементами:

- рекреація та туризм;
- охорона водозборів;
- утримання та збереження кругообігу поживних речовин;
- збереження родючості ґрунтів та очищення води;
- збереження генетичних ресурсів і видів, підтримка еволюційних процесів;
- освіта і наукова діяльність;
- естетична, культурно-історична та духовна цінність;
- підтримка життя у біосфері.

Відомий метод бюджетної гнучкості в НПП полягає у розрахунку залежності між змінами бюджетних показників видаткової і дохідної частин бюджету від визначального показника (вартість наданих "продуктів" та послуг" національним природним парком) та визначення планової зміни бюджетних показників на засадах обчислених коефіцієнтів гнучкості й прогнозу зміни визначального показника.

При формуванні бюджетних систем об'єктів ПЗФ першочерговим завданням є вибір об'єктів бюджетного планування. Відповідно до методу операційного бюджетного планування бюджети формуються за певними операціями. Операція у цьому разі тлумачиться як наскрізна, міжфункціональна система взаємозалежних споріднених процедур, реалізація яких призводить до використання ресурсів з метою створення "продуктів" та "послуг", що має цінність для внутрішньо організаційних чи зовнішніх споживачів і формування конкурентних переваг установи.

Метод бюджетного планування за центрами відповідальності передбачає розроблення бюджетів за визначеними центрами відповідальності, характерною особливістю якого є врахування у бюджетах центрів відповідальності тільки тих витрат, які ними безпосередньо контролюються і регулюються. Для національних природних парків бюджетне планування доцільно проводити за такими центрами відповідальності:

- науково-дослідні роботи та організація моніторингу;
- поширення екологічних знань та формування екологічної культури населення;
- лісогосподарські роботи та природо-захисні роботи;
- протипожежні заходи та рекреаційні роботи;
- охорона тваринного світу та відновлення екосистем;
- загально виробничі витрати;
- утримання служби охорони, апарату управління та інших штатних працівників.

У бюджетних установах для ідентифікації видів заходів та робіт НПП за кожним видом різних бюджетів із метою виокремлення дохідних та витратних видів за джерелами фінансування та прийняття рішення щодо доцільності їх розвитку доцільно застосувати метод бюджетного планування за видами заходів та робіт.

Проектно-програмно-цільовий метод бюджетного планування в НПП передбачає формування бюджетів в установі за конкретними цільовими проектами і програмами, коли діяльність НПП втілюється у сукупності проектів і програм, за кожними з яких може формуватися уся сукупність операційних та фінансових бюджетів, а показники фінансових бюджетів надалі підлягатимуть консолідації в основні загально-організаційні (зведені) бюджети.

Комплексна класифікація методів бюджетного планування дає змогу створити уявлення про широкі можливості, сфери застосування і способи формування бюджетів у національних природних парках. При цьому вибір конкретних методів бюджетного планування в НПП залежатиме від сукупності чинників, які пропонується враховувати у межах ситуаційного підходу (табл. 2).

Табл. 2. Чинники впливу на вибір методів бюджетного планування в Національних природних парках

Чинники	Приклади впливу чинників на вибір методів бюджетного планування
Розміри установи	Доцільно застосовувати методи послідовного бюджетного планування (це забезпечить логічну послідовність у розробленні бюджетів), зустрічного бюджетного планування, поопераційного бюджетного планування (якщо можливо ідентифікувати операції) та бюджетного планування за центрами відповідальності (для зміцнення фінансової дисципліни і скорочення витрат).
Етап життєвого циклу	На етапі зростання, піку й спаду вибір методу бюджетного планування уже зумовлюється додатковими чинниками
Рівень розвитку бюджетної системи	Краще застосовувати методи бюджетного планування від досягнутого, динаміко-статистичний метод, бюджетної гнучкості, економіко-математичне моделювання тощо
Особливості внутрішньо-організаційної побудови	Якщо установа характеризується лінійною організаційною структурою управління, доцільно використовувати метод бюджетного планування за центрами відповідальності, якщо функціонально – метод поопераційного бюджетного планування
Рівень централізації організації	За централізованої системи управління доцільно використовувати метод централізованого бюджетного планування
Наявність виробленої внутрішньої організаційної системи норм і нормативів	За наявності системи норм і нормативів доцільно використовувати нормативний метод, оптимізаційно-варіантний, гнучкого бюджетного планування, поопераційного бюджетного планування тощо. Якщо ж такої системи немає, необхідно застосовувати методи бюджетного планування з нульової бази, від досягнутого, динаміко-статистичний тощо
Рівень диверсифікації діяльності	Якщо організація має високий рівень диверсифікації діяльності, є сенс використовувати метод бюджетного планування за видами бізнесу для визначення високорентабельних і низькорентабельних видів бізнесу
Рівень кваліфікації працівників, залучених до бюджетного процесу	При високому рівні кваліфікації працівників можна застосовувати складніші методи бюджетного планування з нульової бази, економіко-математичне моделювання, оптимізаційно-варіантний, поопераційного бюджетного планування, за центрами відповідальності та змішаний
Рівень застосування сучасних інформаційних технологій програмного забезпечення	За відсутності в організації розвинутої системи інформаційного забезпечення та прогресивного програмного забезпечення доцільно використовувати методи бюджетного планування від досягнутого, за центрами відповідальності й зустрічного бюджетного планування

Методи бюджетного планування в установі завжди мають змінюватися, що пов'язано із динамічним розвитком її бюджетної системи. Збільшення кількості відвідувачів природоохоронних об'єктів та зростання ємності стаціонарних рекреаційних об'єктів ПЗФ України вказує на поповнення джерел спеціальних коштів на фінансування природоохоронних заходів у формі доходів від рекреаційної діяльності та вимагає залучення широкого спектру методів бюджетного планування.

Подальші дослідження з цієї проблеми можуть стосуватися формування методів бюджетного планування з огляду на якість "продуктів" та "послуг" НПП та цілі природоохоронної території на підставі екологічних, соціальних та економічних міркувань для забезпечення оптимальної структури бюджетних витрат і надходжень об'єктів ПЗФ.

Література

1. Козловський С.О., Генік О.В. Деякі джерела позабюджетного фінансування об'єктів природно-заповідного фонду України// Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: НЛТУ, 2005. – С. 84-85.
2. Кукурудза М.М. Менеджмент національних парків: Навчальний посібник, Львів: Вид. ц. ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 127 с.
3. Мельник О.Г. Методи бюджетного планування// Фінанси України. – 2003, № 12. – С. 37-46.
4. Шлапак А.В. Джерела фінансового забезпечення Карпатського національного природного парку та їх особливості// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003, вип. 13.4. – С. 247-256.

УДК 334.761

Аспірт. В.В. Якімцов – НЛТУ України

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КООПЕРУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОГО ІМПЕРАТИВУ

Розглянуто перспективи кооперування підприємств країн СНД, Балтії та Заходу. Піднято питання визначення ефективності кооперування не тільки з економічної, але й екологічної точки зору. Показано тенденції та напрями відновлення і розширення кооперування з метою підвищення еколого-економічної ефективності підприємств. Розглянуто переваги та вигоди від застосування кооперування.

Ключові слова: кооперування, спеціалізація, вертикальна інтеграція, ефективність.

Doctorate V.V. Yakimtsov – NUFWT of Ukraine

Tendencies and prospects of cooperation development taking into account the ecological imperative

Enterprises cooperation prospects of CIS, Baltic countries and countries of the West are considered. A question of cooperation efficiency determination not only from economic but also ecological point of view is affected. Tendencies and directions of cooperation renewal and expansion with the purpose of environmental efficiency rise of enterprises are shown. The advantages and benefits from cooperation application are considered.

Keywords: cooperation, specialization, vertical integration, efficiency.

Сягнувши надзвичайно високого рівня пізнання і розвитку, суспільство водночас створило реальну загрозу своєму існуванню. Сьогодні йдеться про інтенсивне якісне і кількісне знищення природних умов та ресурсів, необхідних і достатніх для існування живого, передусім людини.